
ARTICOLE

SThHA

An V (2023)/5/ pp. 131 - 147

200 ANI DE ÎNVĂȚĂMÂNT TEOLOGIC LA ARAD

Prof. Univ. Dr. Anton ILICA

La zece ani de la înființarea Preparandiei din Arad, întâia școală de pregătire sistematică a învățătorilor în limba română, în „întâia zi” a lunii noiembrie 1822, se înființează la Arad, SCHOLARUM CLERICALIUM ARADIENSIVM VALACHICARVM, cunoscută ca Școală Clericală, Seminarium Clericesc, Institut Teologic, vizând pregătirea clerului pentru parohiile ortodoxe din această parte a împărăției habsburgice. Cursurile pentru cei 68 de elevi au început cu profesorii Gavril Gherasim Raț (1793, Roit-1850, Arad; studii teologice la Viena și Episcop al Aradului) și Gavril Giuliani (1791, Curtici-1852, Buteni, „unul dintre cei mai distinși și învățați membri ai clerului român de pe acele vremuri” – T. Botiș), în vremea când Episcop de Arad și administrator diecezan a fost Iosif Putnic. Școala Clericală va funcționa în clădiri închiriate, fiind organizată de cei doi până în anul 1835, când elevii vor fi învățați de Grigorie Chirilovici, Petru Varga și Petru Popovici. A urmat Patrachie Popescu, Iosif Beleş, Miron Moise Romanu, Andrei A. Papp, Vasile Mangra, apoi Ioan Russu, profesor prim pentru Institutul unit pedagogic-teologic. Până în anul 1876, Școala Clericală a întâmpinat multe dificultăți de funcționare, din lipsa unui spațiu permanent, a experienței organizatorice, precum și a sărăciei din parohiile ortodoxe din ținutul arădean, timișean, crișean etc.

În 1876, Institutul Clerical se unește cu Școala Preparandială într-un „Institut pedagogic-teologic diecezan” funcționând în edificiul de lângă Catedrala românească, în coordonarea lui Ioan Russu, având un corp didactic comun. Între profesori, menționăm pe dr. Roman Ciorogariu, dr. Atanasie

Șandor, dr. Vincențiu Babeș, dr. Atanasie Tuducescu, dr. Iosif Goldiș, Teodor Ceonțea, dr. Petru Pipoș, Sabin Evuțian, dr. Lazăr Petroviciu, Alexandru Gavra, dr. Gheorghe Ciuhandu, dr. Avram Sădean, dr. Teodor Botiș. Unii profesori aveau doctoratul în teologie ori în discipline umaniste, iar calitatea studiilor și a pregătirii învățătorilor și preoților este un temei pentru ca la centenarul din 1912, respectiv 1922, dr. Teodor Botiș, director, să alcătuiască *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ortodox-român din Arad* (Editura Consistoriului, 1922), cu aproape 750 de pagini, atent organizate și foarte riguros documentate. Acest volum este referențial pentru cunoașterea evoluției celor două „institute de educație”, pedagogică și teologică. Pentru ambele școli, începe o perioadă de dezvoltare și de creștere a prestigiului lor intelectual în mediul românesc. În 1927, Școala Normală Ortodoxă de Stat „Dimitrie Țichindeal” devine instituție autonomă, având remarcabili profesori și un exercițiu didactic temeinic. În același timp, Institutul Teologic devine Academia Teologică Ortodoxă din Arad, cu patru studii, fiind numit rector dr. Traian Botiș. Academia Teologică a funcționat până în anul 1948, când este desființată, ultimul rector fiind dr. Ilarion V. Felea. Abia în anul 1991, se reînvie tradiția formării preoților la Arad, prin înființarea Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” în cadrul Universității „Aurel Vlaicu”, funcționând în locația de pe strada Academiei Teologice, în clădirea construită special pentru pregătirea clerului pentru parohiile ortodoxe.

Am punctat câteva momente importante din evoluția ideii de pregătire la Arad a tinerimii pentru preoțime. Detaliile legate de evoluția și maturizarea instituțională se pot regăsi în volumul amintit mai sus, elaborat de dr. Teodor Botiș; totodată istoria instituției clericale a fost recuperată prin cercetări din volumele elaborate de dr. Mircea Păcurariu, dr. Ioan Tulcan și dr. Lizica Mihuț, cu ocazia aniversării celor 175 ani de la înființarea învățământului teologic superior arădean (1997), precum și în anuarele, publicațiile instituției, Protocoale sinodale, dări de seamă etc. În plus, ne sunt de un real folos bibliografic scrierile lui Vasile Popeangă și ale lui Doru Bogdan (*Laudă Dascălului – Învățător român*, 2018), dedicate acestor instituții de cultură, educație și conștiință națională.

Efectuăm o sinteză despre absolvenții Școlii clericale din primul centenar, așa cum a fost prezentată lista acestora de către dr. Teodor Botiș, care s-a documentat în arhivele Institutului, unde era director. Vom putea identifica aria de recrutare a absolvenților (clerici), precum și evoluția intelectuală a

unora până la situația de a deveni parohi, episcopi ori profesori de institut teologic/Preparandie.

Anul absolv.	Nr abs.	Absolvenți cu nume de reținut	Observații biografice
1824	42	27 – Timiș, 4 – Arad, 10 – Caraș	
1825	31	18 – Timiș, 3 – Arad, 4 – Bihor	
1826	-	Fără absolvenți. Se trece la studii de trei ani	
1827	13	6 – Timiș, 2 – Arad, 4 – Caraș	
1828	15	Micloși Moise (Covăsânt), 2 – Timiș, 3 – Arad, 7 - Caraș	
1829	7	3 – Timiș, 2 – Arad, 2 - Caraș	
1830	7	Monția Isai (Șicula)	
1831	12		
1832	13	Popescu Gheorghe (Murani), Varga Petru (Zărand)	Preotul G. Ghenadie Popescu a urmat studiile juridice la Universitatea din Pesta, fiind profesor la Institutul teologic din Arad (1839-1852). Arhimandrit la mănăstirea Neamțului și profesor la Seminarul Teologic din București. Preotul P. Varga a fost paroh în Nădlac, iar apoi profesor la Institutul Teologic din Arad.
1833	22		
1834	30		
1835	29	Secula Isai (Șiria)	
1836	23	Petrovici Vicențiu (Pădureni)	

1837	24	Popescu Porfirie (Bata)	Preotul Patrichie Porfirie Popescul a urmat studii juridice și filosofice în Ungaria; a fost profesor al Institutului teologic arădean; a ajuns arhimandrit al mănăstirii Opova, apoi mandatar mitropolitan și administrator al Diecezei Arad. A înființat și organizat Biblioteca Institutului.
1838	69	Boțco Iacob (Archiș), Russu Ioan (Comlăuș)	În zona Archiș, Nermiș, familia nobiliară Boțco a dat literaturii române un poet, Isaia Boțco, Florile Tinereții (1884).
1839	46	Cociuba Ioan (Târnova)	
1840	29	Fritea Demetriu (Săldăbagiu)	
1841	28	Papp Teodor (Giula), Popovici Arsenie (Arad), Secula Ioan (Șiria)	
1842	33	Monția Ambrosie (Șicula), Raț Ioan (Oradea)	
1843	41	Beleş Ieroteu (Șimand), Boțco George (Archiș), Feier George (nobil)	Preotul Ieroteu Iosif Beleş a fost protopop și episcop vicar la Oradea. A profesat la Institutul Teologic din Arad.

1844	44	Babeș Vichentie (Hodoni), Moțica Ilie (nobil)	V. Babeș a fost profesor pre- parandial, membru fondator al Academiei Române. Parla- mentar dietal la Budapesta, judecător la Înalta Curte de Casație. A întemeia ziarul <i>Albina</i> (1866, Viena), în care a publica Mihai Eminescu. În manuscris, a lăsat <i>Istoria bisericească</i> .
1845	43	Ciorogariu Samuil (Ociu)	
1846	48	Jurma Ambrosie (Bata), Mangra Atanasie (Lazuri), Mezei Ioan (Oradea)	
1847	44	Goldiș Isaia (Mocirla), Jude Ioan, presbiter (Poienari)	
1848	39	Boțco Iosif (Tăut), Popovici Teodor (Semlac), Roman Moise (Mezieș)	
1848- 1852	Perioadă blocată din pricina evenimentelor revoluționare pașoptiste		
1853	4		
1854	5	Popovici Svetozar, preot (Cenad), Zorlințan Vasilie, preot (Căpruța)	

1855	20	Micloși Petru, preot (Covăsânț)	Familia Micloși din Covăsânț a dat științei românești pe inginerul Cornel Micloși, care a modernizat transportul electric din Timișoara. Membru al Academiei Române. A fost cadru didactic universitar. A scris numeroase cărți, printre care <i>Electrificarea Banatului</i> (1937)
1856	6		
1857	14	Raț Mihail (Roit)	
1858	20	Micloși Maximilian (Covăsânț), Papp Alexandru (Oradea)	Preotul A. Papp va deveni profesor la Institutul teologic pentru limba maghiară. În timp, se călugări, ajungând la treapta de protosincel la mănăstirea Hodoș-Bodrog. Va deveni vicar episcopesc la Oradea, ocupând demnitatea de arhimandrit. Donează Diecezei arădene o casă și o grădină în Gai.
1859	36	Mera Atanasiu (Crocna)	
1860	11		

1861	22	Goldiș Ioan (Socodor)	Preotul Ioan Iosif Goldiș a fost licențiat în drept la Debretin și în filozofie la Budapesta. A fost profesor și director la Preparandie. Episcop de Arad. Membru corespondent al Academiei Române.
1862	12	Muntean Zenobiu (Tăgădău)	
1863	10	Magier Pavel (Vidra, Arad)	Familia Mager a dat teologiei arădene pe Episcopul Magieru și pe profesorul preparandial Traian Mager, autorul celebrei lucrări <i>Monografia Ținutului Hălmagiu-lui</i> (4 volume)
1864	36		
1865	34	Horvath Gheorghe, diacon (Highișel)	
1866	43		
1867	33	Micluța Ioan (Răsculița), Pap Teodor (Beiuș-Urviș), Tempea Paul (Torac)	
1868	42	Pap Teodor (Urviș, Arad), Vățian Andrei (Obârșă)	
1869	46	Rubinovici Mihail (Bichiciu), Gurban Constantin (Buteni), Papp Ioan (Chiștag)	C. Gurban, paroh de Buteni, a fost director preparandial. Ca protopop de Ineu, sprijină material pe Ioan Vidu să-și facă studii muzicale la Conservatorul din Arad.

1870	32	Borlea Petru (Șiria), Monția Florian (Șicula)	
1871	35	Papp Ignatie (Pociovești, Bihor)	Preotul Ioan Papp (1848-1925) s-a călugărit la Boddrog. Profesor la Institutul teologic din Arad; a fost Episcop de Arad, apoi copreședinte al Adunării Naționale de la Alba-Iulia. A fost un om cumpătat și un excelent diplomat în reorganizarea vieții pastorale din Transilvania, fiind locțiitor mitropolitan.
1872	21	Mangra Vichentie (Săldăba-giu-Săliște), Marienescu Grigorie (Lipova)	Preotul Vasile Mangra a absolvit Facultatea juridică academică din Oradea, iar apoi a fost numit profesor la Institutul clerical. Conduce Institutul pedagogic-teologic diecezan. Colaborează la <i>Biserica și Școala</i> . Vicar episcopal la Oradea, apoi arhimandrit. Membru al Academiei Române. Mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania. A scris o carte despre <i>Mitropolitul Sava Brancovici</i> (1906), precum și volumul <i>Ierarhia și Mitropolia bisericii românești din Transilvania</i> (1908)

1873	7	Bugariu Georgiu (Comlăuș)	
1874	5		
1875	12	Ciuhandu Petru (Roșia)	
1876	9	Mangra Romul (Săldăbagiu), Papp Ioan (Hidiș)	
1877	26	Ciorogariu Romul (Pecica Română)	Preotul R. Ciorogariu a fost Director preparandial și Episcop de Bihor. Doctoratul la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Profesor la Institutul Teologic. Activitate publicistică. A scris. <i>Reorganizarea mitropoliei ardelene</i> , 1920, <i>Schisma românească</i> (1921), <i>Papism și ortodoxism</i> (1922)
1878	22	Hamsea Voicu (Râșnov), Ilica Ilie (Vidra), Tuducescu Atanasiu (Câmpanii de jos)	Preotul Ilie Ilica din Vidra a fost stră-străbunicul poetei Carolina Ilica și a lui Anton Ilica.
1879	25	Luminosu Solomon (Fădimac), Mihuț Dimitrie (Șiclău), Sabo Alexandru (Fânațe)	Preotul S. Luminosu a fost profesor preparandial pentru muzică vocală și instrumentală
1880	18	Bosco Maximilian (Șiad), Miloș George (Bara)	
1881	23	Hălmăgean Ioan (Crocna), Micu Emilian (Cuveșdia), Papp Aurel (Hășmaș)	Preotul E. Micu a fost un colecționar de documente despre Preparandia arădeană și Școala clericală. A fost un excelent bibliofil. Preot în Belinț și Chișoda.

1882	13	Evuțian Ioan (Țebea), Hamsea Ioan (Râșnov)	Preotul Ioan Evuțianu din Țebea a fost tatăl profesorului preparandial și ministru districtual Sabin Evuțian, o personalitate dinamică a învățământului bănățean din perioada interbelică.
1883	20	Trăilescu Ioan (Sărcia Română)	Preotul Ioan Trăilescu a fost doctor în studii teologice, obținute la Cernăuți, predă la Institutul teologic din Arad, apoi va fi protopresbiter de Chișineu.
1884	14		
1885	25	Dehelean Vasile (Ususău), Micloși Ioan (Covăsânt), Nestor Romul (Bata)	Preotul V. Dehelean aparține unei familii vechi de preoți. A posedat o imensă moșie, cultivând pomi și întreținând o amplă fermă de pășări și animale. Preotul R. Nestor a absolvit Facultatea Teologică din Cernăuți. A fost profesor la școala clericală din Arad și apoi preot la temnițele din Seghedin și apoi preot-învățător în Cenad.
1886	26	Lazăr Cornel (Beliu), Maher Traian (Vidra), Petran Ioan (Mâsca, Arad)	

1887	18	Vățian Traian (Halaliș)	Preotul T. Vățian (1864-1940) a fost profesor la Institutul Teologic din Arad și, ca Protopop al Aradului a reprezentat Episcopia la Adunarea națională de la Alba Iulia. A elaborat manuale școlare cu conținut bisericesc.
1888	16	Mihuția Alexandru (Vașcău, Bihor)	Preotul Alex. Mihuția a urmat studiile la Facultatea de Filozofie din Budapesta, după care a predat la Preparatoria din Arad.
1889	22	Hamsea Ioan (Tohanul Nou), Păcățian Mihaiu (Comloș)	Preotul M. Păcățian a fost paroh în Comloș, după care a ajuns profesor la Institutul clerical din Arad. A făcut publicistică și a elaborat volumul de <i>Predici</i> (1916).
1890	17	Papp Ioan (Pociovești)	
1891	20	Givulescu Aurel (Ilteu), Micluța Terentie (Rișculița)	
1892	28	Proca Gheorghe (Râșnov), Vățian Romul (Arad)	
1893	19		
1894	16	Iorgovici Iosif (Cuveșdia)	
1895	12	Monția Cornel (Șicula)	

1896	12	Ciuhandu Gheorghe (Roșia)	G. Ciuhandu, autorul lucrării <i>României din Câmpia Aradului</i> (1940), a fost dr. al Facultății de teologie din Cernăuți, profesor la Institutul P-T din Arad, senator și membru al Academiei române. A scris 60 de cărți cu tematică teologică.
1897	24	Danciu Ioan (Sârbești), Lugojan Trifon (Nădlac), Botiș Teodor (Valea Neagră, Bihor). 1 particular	Preotul T. Lugojan a fost profesor la Seminar, ca absolvent al Conservatorului regesc din Leipzig. A elaborat trei volume de <i>Cântări bisericesti</i> (1907 - 1913) Preotul I. Danciu a slujit în Satu Mic, fiind apoi preot militar pe front. Teologul T. Botiș a fost o personalitate complexă și exemplară a vieții bisericesti și didactice din Arad. Director și Rector al Academiei teologice din Arad. A scris volumul de referință <i>Istoria Scoalei Normale (Preparandia) și Institutului Teologic Ortodox Român din Arad</i> (1922) și altele
1898	9		

1899	20	Bărbulescu Moisă (Moșnița), Cărpinișan Ioan (Răhau), Russu Ioan (Bărăteaz), Mihulin Virgil (Prăjești). 2 particulari	Preotul M. Bărbulescu a desfășurat activitate de învățator în Chevereșul Mare. Preotul I. Russu a fost nepotul directorului preparandial Ioan Russu. A fost învățator și preot în Parța
1900	8	Lăzărescu Iuliu (Căprioara)	
1901	14	Leucuța Simeon (Chișlaca), Mihulin Constantin (Govojudia), 1 particular	
1902	20	Aga Victor (Budinț), 3 particulari	Preotul Victor Aga din Chișoda a elaborat o <i>Enciclopedie bisericească</i> și a fost ziarist bisericesc.
1903	20	Secula Sever (Baia de Criș). 2 particulari	Preotul Sever Secula a absolvit Facultatea de litere a Universității din București, fiind licențiat în filozofie și istorie. Va preda limba română la Institutul pedagogico-teologic din Arad; publicist și scriitor.
1904	11	1 particular	
1905	45	Iacob Lazăr (Peșteș), Monția Iustin (Șicula), Botiș Ioan (Valeaneagră). 16 particulari	Preotul I. Lazăr a fost bursier diecezan la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cernăuți. Cu doctoratul luat, va reveni la Institutul din Arad ca profesor. A avut activitate publicistică și teologică.

1906	23	Papp Miron (Pociovești) 9 particulari	
1907	25	Bodea Cornel Iuliu (Laz), Mager Traian Iuliu (Lazuri, Vidra), Mihulin Nicolae (Prăjești) 2 particulari	<p>Preotul C. Bodea a slujit în Dezna, renovând biserica și școala de aici. A refuzat cedarea clopotelor bisericii pentru tunuri. A fost tatăl Acad. Cornelia Bodea, care a donat biblioteca sa Universității Aurel Vlaicu din Arad. Preotul Traian Mager a fost învățător, apoi profesor preparandial la Arad. A scris monografia <i>Ținutul Hălmaگیului</i> (4 volume). (1937). Lavinia Betea îi aduce un elegant omagiu în Prefața la volumul actualizat, prin editare, în 2017.</p> <p>Nicolae Mihulin, preot paroh de Vinga, urmează filozofia la Cluj și Budapesta, fiind apoi prof. de geografie și științele naturii la Preparandia din Arad. Întâiul director al proaspăt înființatului liceu „Moise Nicoară din Arad. Va fi, mai apoi, director al Școlii Normale din Oradea (1929).</p>
1908	17	Monția Coriolan (Șicula), Sirca Nicolae (Măgulicea), 5 particulari	

1909	18	Russu Ioan (Utvin), Dr. Sârbu Ioan (Rudăria), 6 particulari	
1910	22	Ciorogariu Terentie (Lipova); 3 particulari	
1911	27	6 particulari	
1912	26	Chebelevu Ilie (Socodor), Ciuhandu Todor (Roșia), Ioja Romul (Sălăjani), Molnar Ioan (Tăgădău), Papp Traian (Bocsâg), Roșu Ioan (Șimand), 6 particulari	Preotul I. Chebelevu a păstorit în Șoimoș și s-a ocupat de educația copiilor în timpul războiului mondial. A desfășurat activitate publicistică.
1913	23	7 particulari	
1914	26	Magier Cornel (Satu Rău), 5 particulari	
1915	22	Marșieu Ioan (Socodor), Frateș Romul (Preșmar, Brașov), 5 particulari	R. Frateș – profesor preparandial și inspector școlar
1916	23	Clopoțel Ioan (Poiana Mărului), particulari Turic T. O. Caius (Târnova), 3 particulari	Ioan Clopoțel – publicist important în perioada interbelică; Caius Turicu a fost profesor la Liceul Moise Nicoară din Arad, apoi a predat, ca titular, limba română și pedagogia la Institutul teologic din Arad. Studii universitare filologice la Budapesta

1917	34	Dr. Costa Gheorghe (Mișca), Givulescu Traian (Ilteu), Goldiș Mihai (Mocirla), Mornăilă Teodor (Șimandul inf.), Vlad Emilian (Leauți, Arad), 1 particular	Preotul Emilian Vlad a fost profesor preparandial, pre- dând istoria și geografia.
1918	20	Oancea Remus (Bucuresci), Turic Oct. Tului (Otlaca)	R. Oancea a fost preot în Macea, renovând biserica și achiziționând două clădiri pentru parohie.
1919	12	Ciuhandu Aurelian (Roșia), Papp Pavel (Tăgădău)	
1920	6	Papp Ioan (Pociovești)	
1921	11	Ștefan Bogdan (Zărand). 1 particular	Preotul Ș. Bogdan a fost pro- topop la Hălmăgiu și profe- sor de religie în Arad.
1922	8	2 particulari	
100 ani	2112 absolvenți în primul centenar de existență		

Am selectat din lista absolvenților pe cei care au avut o activitate publică (profesori, teologi, ori pe cei ale căror nume ar putea fi corelate (Micloși, Monția, Magier, Micluța, Papp, Cărpinișan, Russu, Mihulin, Vățian etc.). Alți absolvenți au devenit profesori la Școala Clericală (Ieroteu Beleş, Teodor Botiș, Roman Ciorogariu, Gheorghe Ciuhandu, Constantin Gurban, Lazăr Iacob, Vasile Mangra, Ioan Mezei, Romul Nestor, Andrei Alex. Papp, Mihai Păcățean, Ghenadie Popescu, Patrachie Popescu, Teodor Popovici, dr. Gheorghe Proca, Miron Romanul, Dr. Ioan Trăilescu, Caius Turicu, Petru Varga) ori Școala Pedagogică (Trifon Lugojan, Solomon Luminosu, Valeriu Magdu, Teodor Pap, dr. Ioan Petran, dr. Sever Secula). Mulți dintre absolvenți sunt fii de economi, de dascăli ori preoți, provenind din satele ținuturilor Arad, Bihor, Timiș, Torontal, Caraș-Severin, Hunedoara. Am regăsit autentice „dinastii de preoți” cu multe generații de credință ortodoxă și cu un exemplar exercițiu parohial.

Aceste considerații constituie o motivație pentru cercetare. O monografie instituțională s-ar justifica, după cum multe personalități care au absolvit aici binemerită biografii, omagii, medalioane ori statui. Noi atât am dorit: să determinăm o emulație care să evidențieze rolul acestei instituții, alături de Preparandie, la întreținerea conștiinței naționale, a limbii române, precum și a credinței creștine ortodoxe.